

e. Rixa est contradictio in factis: est bellum quoddam privatum, in quo rixantes ex ira se percutere nituntur. In aggressore habetur peccatum ex genere suo mortale, quia charitati essentialiter opponitur: et ab Apostolo inter ea, quæ a cælo excludunt, illud enumeratur¹.

f. Seditio vero est tumultuosa aggressio unius partis Reipublicæ contra aliam, vel principem. Est autem seditio et speciale et grave peccatum; quia opponitur speciali ac gravissimo bono, nempe paci ac bono publico².

371. g. Scandalum, græcum nomen quod latine significat *offendiculum*, ab Angelico definitur: *Dictum vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis*³. Vocabulo *dicti* vel *facti* venit etiam omissio, quia *affirmatio et negatio ad idem genus referuntur*. Dicitur *dicti*, ut sunt impudica verba, impudici libri, etc. *Facti*, uti gestus obsceni, nuditas licentiosa, etc. Verbo autem *minus rectum* intelligitur quod vel in se malum est, ut si loquaris turpia cum adolescente: vel si mali speciem habet, ut si, v. g., justa de causa, sed coram eam ignorantibus, carnes comedas die vetito. Ad dicitur *præbens alteri occasionem*, non causam efficacem; quia scandalum non est propria dicta causa peccati, sed illius causa est ipsa voluntas peccantis.

372. Scandalum est duplex: *activum* mox definitum; *passivum* et est ipsa ruina spiritualis seu peccatum, in quod occasione illius dicti vel facti minus recti proximus labitur.

Articulus I. — De scandalo activo.

373. Q. 1. Quotuplex est scandalum activum?

R. Scandalum activum aliud est directum, aliud vero indirectum.

Directum est quando quis dicto suo vel facto minus recto spiritualem alterius ruinam intendit, sive intendat formaliter

tatum. *Secundum* Occidentis sæculo XIV ortum per incertitudinem veri Pontificis. *Tertium* Anglicanum sæculo XVI opera Henrici VIII. — V. Berger, *Dictionnaire*, v° Schisme. — Ferraris, *Biblioth.*, v° Schisma.

¹ Gal. v. — V. *De restitutione*, ubi de duello quoad rixantes.

² Seditio fortiter comprimenda. V. t. I. — 3 2, 2, q. 43, a. 1.

et per se (quod etiam vocant scandalum *diabolicum*), ut si male habeat quod, v. g., Titius sit in gratia et ideo eum sollicitet, ut illam amittat; sive materialiter et per accidens, cum nempe primario non quæritur nisi delectatio, vel utilitas a peccato sperata, ut si volens suæ malæ cupidini satisfacere, alium ad fornicandum inducat.

Indirectum est, quando quis non intendens ruinam proximi aliquid dicit, vel facit in proprium commodum, quod est alteri occasio peccati: id est quando non nisi indirecte et interpretative causatur alterius peccatum, quatenus nempe prævidetur, vel prævideri potest ac debet ex illa actione scandalum in proximo secuturum: ut si die vetito carnes comedas coram aliis, non dicendo quod habeas veniam, vel si domi tuæ alas mulierem populo suspectam, esto absit in te peccandi periculum¹. Ubi notandum, ad peccatum scandali non necessario, requiri, ut de facto scandalum passivum sequatur; sed satis est, quod occasio data sit, ex qua natura sua sequi posse probabiliter existimemus; nam tunc quod non sequatur, per dantem non stat. Hoc autem colligitur non tantum ex circumstantiis personæ accipientis, sed etiam scandalum dantis. Quo sensu accipitur illud D. Bernardi: *Nugæ nugæ sunt in ore sæcularium, in ore Sacerdotum blasphemix*; eo quod ab istis plus quam ab aliis requirant fideles ratione excellentiæ status.

Scandalum activum etiam indirectum est ex suo genere mortale; cum charitatem lædat. Hinc Christus ait: *Væ homini illi, per quem scandalum venit*²: « Il faut considérer (audiatur Goussel) comme coupables de scandale grave: 1. ceux qui ont l'habitude de blasphémer; 2. ceux qui pu-

¹ Non est semper scandalum quando peccas coram aliis, sed quando attentis circumstantiis tam personæ agentis quam eorum, coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum, qui alias peccaturi non essent. Hinc blasphemia prolata coram viris religiosiis et piis non habet rationem scandali, sed horroris et abominationis. Item non est scandalum peccare coram vilibus et infamibus, qui jam aliunde sunt peccaturi: ut si quis fornicetur coram aliis, qui jam sunt parati idem facere, nec ejus exemplo moveantur, et sit ejusdem furfuris. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 43.

² Matth. XVIII. — V. Ferraris, *Biblioth.*, etc., v° Scandalum.

blent des ouvrages contraires à la religion, à la foi catholique et aux bonnes mœurs; 3. ceux qui vendent ou font lire les écrits de ce genre à toutes sortes de personnes; 4. ceux qui composent, répandent ou chantent des chansons obscènes; 5. ceux qui écrivent, récitent ou applaudissent les comédies et autres écrits pour les théâtres où l'on tourne en dérision les pratiques de la religion, la sainteté du mariage et la vertu; 6. les artistes, les peintres, les sculpteurs, dont les œuvres outragent les lois de la décence et de la pudeur; 7. les modistes qui exposent aux yeux des passants des modèles sur lesquels on ne peut fixer les regards, parce qu'ils sont nus; 8. ceux qui travaillent publiquement les jours de fêtes, hors le cas de nécessité et sans l'autorisation¹. »

374. Quæres: *Quomodo intellegitur illud Matthæi: Necessè est ut veniant scandala*²? — R. Cum S. Thoma: 1. illa verba intelligi non de necessitate absoluta sed conditionali; quia scilicet necesse est, præscita vel prænuntiata a Deo, evenire; 2. dicitur necesse est necessitate finis, eo quod utilia sint scandala ad hoc ut qui probati sunt, manifesti fiant; 3. id dicitur, quia attentata hominum malitia, fieri nequit quin scandala eveniant aliquando; quæ quædam ultima interpretatio ceteris videtur præferenda³.

375. Q. 2. *An scandalum sit peccatum contra charitatem et simul contra virtutem, adversus quam inducitur proximus ad peccandum?*

R. « Tres adsunt sententiæ (audiatur Alphonsus noster⁴). *Prima* dicit quod, cum directe intenditur ruina spiritualis proximi (quod proprie est scandalum dæmoniacum), tunc peccatur etiam contra charitatem. *Alia* tantummodo peccatur adversus illam virtutem, quæ læditur a proximo in scandalum inducto. *Secunda* ait quod quando peccatur cum scandalo directo, id est cum inducitur positive proximus ad peccandum, tunc peccatur tum contra charitatem, tum contra virtutem. Sed si peccetur tantum scandalo indirecto, prævidendo tantum proximi peccatum, quin ad peccatum inducatur, peccatur tantum contra charitatem. *Tertia* sententia, quam nos tuemur cum Suaresio,

¹ Potest tamen scandalum esse veniale vel ratione parvitatæ materiæ, ut si quis non nisi ad peccandum venialiter excitetur, vel defectu advertentiæ, vel quia levis est influxus in grave alterius peccatum.

² Matth. XVIII. — ³ 2, 2, q. 43, a. 2.

⁴ *Homo Apost.*, tract. IV, n. 25; et *Op. Mor.*, l. II, n. 45.

Soto, Lugo, Salmanticensibus, Roncaglia, Tamburini et aliis, quamque expresse tenet S. Thomas¹, dicit quod tam scandalo directo quam indirecto peccatur, et contra charitatem et etiam contra aliam virtutem. Contra charitatem quidem, quia si nos ex charitate tenemur, cum possimus, impedire proximi peccatum, multo magis tenemur non esse proximo occasionem illud patrandi. Contra virtutem vero, quia quælibet virtus cuius prohibet, ne sit sive directe sive indirecte causa, aut occasio aliis eam lædendi. »

376. *An (quæres) sit peccatum scandali petere aliquid ab eo, qui illud quidem daturus est, sed non nisi cum peccato?* Vel res quæ petitur, est mala ex se, et fieri non potest sine peccato, v. g., si quærat a meretrice actus impudicitæ. Vel res non illa est ex se mala, et præstari potest etiam sine peccato, ut si quærat mutuum ab usurario, juramentum a falsum juraturo, sacramentum a sacerdote peccatore, etc.

Si 1, etiamsi multi graves Doctores dicant non esse peccatum scandali; attamen nos non auderemus recedere a sententia contraria, quam tenent Bonacina, Cajetanus, Filliucius, Navarrus, Sanchez, Sporer alique, docentes non posse rem illam peti aut suaderi sine scandalo, etiamsi persona, a qua petitur, jam parata sit ad peccandum. Quamvis enim ipsa jam sit in actuali voluntate peccandi, certe infert sibi majorem ruinam spiritualemente opere complendo rem illam intrinsece malam, quæ ab ea expostulatur: ideo qui a Titio petit actum impudicitæ, ad quem jam est paratus, peccabit non solum contra castitatem, sed etiam contra charitatem; quia nulla ratione potest illi cooperari².

¹ 2, 2, q. 43, a. 3. Hinc qui alium ad peccandum induxit sive directe sive indirecte, declarare debet in Confessione non solum peccatum scandali, quo charitatem læsit: sed etiam genus peccati, ad quod proximum induxit, vel induci ipse potuit illo exemplo, an nempe sit contra castitatem, vel religionem, vel justitiam; puta si quis suo exemplo alios induxit ad furandum: eo tamen in casu non teneretur restituere, quia non esset causa influxiva, sed simplex occasio damni. Item numerum eorum quibus scandalum datum est; quia quot sunt personæ, tot sunt jura læsa. — Item conditionem eorum, qui fuerunt scandalizati, si eorum qualitas addat novam speciem, ut si sint tui parochiani, famuli, vel filii; quia tunc adest etiam peccatum contra proprium officium in scandalum dante.

² Attamen, ut probabiliter docet Lugo cum aliis, non est opus in his peccatis quæ habent complicem, explicare quisnam fuerit primus ad tentandum;

Si 2, quando adest justa causa petendi, petens excusatur; quia id non est cooperari malæ alterius actioni, cum neque in seipsa neque petenti ea sit mala; sed potius est illam permittere, idque justa extante causa fas est, ut docent communiter cum D. Thoma¹. Si tamen justa deest causa, nos dicimus petentem peccare non solum contra virtutem tali peccato contrariam, sed etiam contra charitatem; ipse enim hoc in casu non vitat proximi culpam gravem prout ex charitate obligatur, quoties potest sine gravi incommodo².

377. Q. 5. *Quid de mulieribus, quæ vel utuntur veste virili, vel ornatu vano aut nimis exulto, vel corporis nuditatibus?*

R. Ad 1: Quod mulier utatur veste virili (aut e converso) est vitiosum; tum quia cultus debet competere conditioni personæ; tum maxime quia hoc potest esse causa lasciviæ, vel alterius scandali: quo sensu mortale est. Hinc illud: *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea; abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc*³. Secluso tamen illo periculo erit veniale, si nempe ex levitate; vel etiam nullum peccatum, si ex necessitate fiat⁴.

R. Ad 2: Si mulier vultum fuco pingat, aut ornet se secundum decentiam status, et morem patriæ, vel ut placeat

quia tam inducens quam consentiens in peccato operis semper graviter peccant contra charitatem. Itaque nihil est aliud quam circumstantia aggravans in eadem specie, quæ juxta probabilior sententiam cum S. Thoma per se non est de necessitate Confessionis explicanda. — V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. IV, n. 26.

¹ 2, 2, q. 78, a. 4. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 47.

² *Epimenides sollicitat ac provocat Coriniam ad secum peccandum, sed non ex animo revera peccandi, sed ad experiendum an illa sit constans et casta; an graviter peccet?* Affirma; ad hoc enim ut petitio actus sit illicita, non est necesse quod petens habeat animum ponendi petitum; sed satis est quod actus saltem quoad apparentiam serio petitus, sit malus; sic enim verificatur quoad ipsa petitio sit inductiva ad culpam, utpote ex se inductiva ad actum malum. Similiter non est immunis a gravi vir, qui petit a muliere, ut secum dormire velit, si ex modo loquendi non indicet se id dicere ex joco manifesto (quod tamen adhuc reprobandum). *Cajetanus, Navarrus, Alphonsus de Leone*, etc.

³ Deut. xxii. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 52; et l. III, n. 425.

⁴ D. Thomas, 2, 2, q. 169, a. 2.

viro suo, vel ut inveniatur virum, non peccat; quia ornatus satis cohonestatur a suo fine: et tunc si alii ruunt, erit potius occasio accepta quam data. Si vero superflue et cum nimio luxu se ornent mulieres, ut provocent ad concupiscendum, peccant mortaliter; quia hoc est dare incentivum peccati. *Si autem*, ait Angelicus, *ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale... Possent aliquæ a peccato excusari, quando hoc non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem, quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.*

R. Ad 3: Mulieres nudatis brachiis, scapulis et pectore incedentes graviter peccarent, si primæ hunc morem alicubi introducerent; cum sine multorum peccatorum occasione esse nequeat. Peccarent item graviter gravi scandalo, si tam immoderata esset denudatio, ut valde lasciviam provocaret: ubi notandum nihil facessere quædam vela transparentia ad excusandum; cum hæc non minus, ne dicam fortius, passionem acuunt. Præsertim per hanc petulantiam severissimum Dei judicium sibi consciscunt, si taliter ornatae in publicis conventibus, vel in ipsa ecclesia semet spectandas offerunt: quot scandala in tanta hominum infirmitate! — Quod si nuditas tam immoderata non sit, et jam extaret alicubi consuetudo sic incedendi, putamus cum S. Antonino esse exprobrandas, sed non illico damnandas de mortali tales mulieres; assuefactio enim, uti docet experientia, efficit ut viri ex tali visu minus moveantur ad concupiscentiam, cum minus phantasiam excitet. Non jam quod consuetudo jus constituat contra jus naturale; sed tantum quia concupiscentiæ vim imminuit. Quamquam, notat Stapf, in hominibus præsertim junioribus per frequentes aspectus stimulus venereus non hebetatur.

Discrete ergo prudens Confessarius sententia benigna utatur, ne indulgeat nimie mulierum licentiæ quæ libidinem involvit; cum femine piæ et religiosæ hoc modo incedere minime soleant. Et maxime, quia tales mulieres nuditatibus illis quærunt viros pravis sibi amoribus captivare: et principium nostrum est, in periculo peccati formalis, rigidiores opiniones esse tenendas. Neque impudica nuditas mulieri

permitti potest in ipsa sua domo; nam iis qui in ea sunt et qui eam ingrediuntur, incentivum peccandi præbet: *Oro te*, ait Tertullianus¹, *sive mater, sive soror, sive filia virgo... vela caput; si mater propter filios; si soror propter fratres; si filia propter patrem: omnes in te ætates periclitantur* (GG).

Art. II. — De scandalo passivo et cooperatione ad aliorum peccata.

378. Q. 1. Quid de scandalo passivo?

R. Scandalum passivum duplex est. Aliud *datum*, quod oritur ex scandalo activo ob infirmitatem vel ignorantiam peccantis: et dicitur etiam *pusillorum* seu *infirmorum*. Aliud *acceptum*, quod oritur non ab activo, sed unice ex malitia peccantis: et vocatur etiam *pharisaicum* ex insigni pharisæorum malitia, qui ex sanctissimis Christi dictis et factis occasionem peccandi inique sane sumebant.

Scandalum passivum non est in se speciale peccatum; neque enim gravius peccare censetur, qui, viso alterius furto, et ipse furatur. At tamen generatim tenemur curare, ne quis scandalum hoc patiat: idque lege ipsa charitatis, qua quisque tenetur impedire peccata proximi, si commode potest impedire. Hinc per se loquendo non licet petere ab usurario mutuum.

379. Q. 2. An semper teneamur omittere opera nostra, si ex illis proximus sit scandalum passivus?

R. Opera quæ facere intendimus, alia sunt indifferentia; alia in se bona, sed nulla lege præscripta; alia vero bona in se, et insuper vel naturali, vel divina, vel humana lege præcepta. Hoc posito, dicimus:

1. Ad vitandum scandalum sive pusillorum sive pharisæorum opera indifferentia omittenda sunt, si possunt absque gravi difficultate; nam ex charitate tenemur peccatum proximi impedire, quando id possumus absque gravi incommodo. Hinc mulier si sciat aliquem ex ea occasionem sumere peccandi, tenetur si posset commode, ad ejus visum effu-

¹ *De viduis veland.*, c. LXVI.

giendum aliam ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere et similia: hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed una vel altera vice, donec alter advertere possit se fugi ab illa.

2. Opera per se bona nullamque mali speciem præ se ferentia, etsi sint puri consilii, regulariter non tenemur omittere nec differre *ob scandalum pharisaicum*; alioquin iniquis daretur locus impediendi opera perfectionis, cum vellent. Unde cum Apostoli Christo dixissent: *Scis, quia pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt?* respondit Christus: *Sinite illos, cæci sunt*, id est nullam habeatis rationem hujus scandali, quia oritur ex malitia eos excæcante¹. Diximus *regulariter*; nam si non adsit rationabilis causa illa opera statim faciendi, differenda sunt; etenim vera charitas abhorret a peccato etiam ex alterius malitia orituro et Deum offensuro. Item omitti debent, si malum quod timetur, sit longe majus bono, quod obtinebitur ea opera faciendo: sic ex ipso Augustino punitio peccatoris erit omittenda, si inde schisma timeatur². Imo neque *ob scandalum pusillorum* actus virtutis, etsi minime præscriptus, est omittendus, si publicam utilitatem respiciat: sic tempore Missionum etiam noctu protrahitur prædicatio, licet aliqui inde offensionem sumant. Item neque omittendus, si notabilis sit utilitas privata, modo tamen semper exponatur ratio sic agendi; quia *si post redditam rationem, scandalum duret, jam videtur ex malitia esse*³: ideo tunc scandalum fit pharisaicum et contemnendum. Hic quamvis quis debeat differre ingredi Religionem ob scandalum propinquorum, si illorum consensus brevi speretur; si tamen moniti ipsi pergant resistere, potest recte ingredi; non enim charitas obligat cum adeo gravi detrimento.

¹ Matth. xv. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 48; et D. Thomas in 4, d. 38, q. 2, a. 4.

² L. III, *Contra Parm.*, c. n. Loquitur de casu quo contagio peccandi multitudinem invaserit, adeo ut punitio plus videatur perturbare infirmos bonos, quam corrigere animosos malos. Tunc Ecclesia prudenter aliquando dissimulat, quin tamen errores quoquomodo adprobet. Hoc tamen judicare, non est privatorum; sed ipsius Ecclesiæ, sponsæ Christi, cujus est sapientia atque consilium.

³ D. Thomas, 2, 2, q. 43, a. 7. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 50.

3. Opera præcepta ob scandalum pharisaicum omitti non debent; quia secus daretur occasio bona aliorum malitia impediendi. Item neque ob scandalum pusillorum sunt omit-tenda opera, quæ vel sunt præcepta de necessitate salutis, vel in nullo casu sine peccato omitti nequeunt; tum quia non sunt faciendæ mala, ut eveniant bona; tum quia quisque magis seipsum, quam alium diligere debet in ordine ad salu-tem æternam¹. — Opera vero humana lege præcepta, an ad vitandum scandalum pusillorum sint omittenda, alii negant cum Navarro, Vasquez, etc.; quia leges humanæ non cessant obligare ob aliorum peccata. At probabilius affirmant An- toine, Billuart, Collet, Layman, Suarez, Tournely aliique; quia præceptum de vitando scandalo, cum sit naturale, præ- ferendum est præcepto mere positivo. Sic mulier debet *semel et iterum*² se abstinere a Sacro, licet de præcepto, si sciat sui se conspectu daturam esse alicui in particulari occasio- nem, adeo ut scandalum ex illius infirmitate patiatur.

Diximus *semel et iterum*; aiunt enim valde probabiliter, ad id amplius non teneri; nimis enim grave est frequenter ad id obligari, cum scandalum omnino accidat ex alterius mali- tia. Ex qua ratione Elbel, aliique plures censent, posse qui- dem illam mulierem semel aut iterum omittere Sacrum; sed præcise non teneri.

380. *Sed (quæres) ad vitandum scandalum eruntne dimit- tenda seu non curanda bona temporalia?*

R. Propter scandalum *pharisaicum* non sunt dimittenda bona temporalia; secus occasio malis daretur bona illa rapiendi, si nempe ea ideo nos repetere non possemus: quod etiam noceret bono communi, ut ait Angelicus. Propter scan- dalum vero *pusillorum* D. Thomas distinguit: si bona sint aliorum, quorum nos sumus administratores, ea dimittere

¹ Hujusmodi sunt præcepta fidei et sacramentorum quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet D. Thomas. Item omnia præcepta naturalia; et quam- vis aliqui dicant aliquando posse omitti præcepta naturalia affirmativa, puta corrigendi peccatores vel puniendi delinquentes quando majus timetur damnum, quam speretur fructus; tamen melius dicit Palaus tunc verius in iis casibus ipsa præcepta cessare et non obligare.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 53.

non possumus; cum nostra non sint¹. Quod si bona nostra sint, tunc vel totaliter dimittenda; cum melius sit anima quam divitiæ multæ: vel per instructionem proximi (eum scilicet monendo, quod nobis licet nostra bona tueri, atque etiam in judicio prosequi) scandalum tollendum est. Facta monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, de quo nihil amplius curandum.

Sunt tamen qui absolute negant bona nostra esse negli- genda, si sint magni momenti; quia charitas non obligat cum gravi incommodo. Hinc non teneris solvere plus æquo ope- rario vel rhedario, licet prævideas illum secus esse blasphe- matorum. Incommodum enim illud etsi leve in se, sæpius occurrere potest, et ideo fit grave in complexu: imo id ad blasphemandum incitamentum esset; cum tales sciant pre- tium augeri, quando blasphemant, ut scilicet blasphemare desinant (HH).

381. Q. 3. *An liceat suadere minus malum ad majus vitan- dum?*

R. Alii absolute negant id licere; nam semper malum est malum consulere. Alii id permittunt, casu tamen, quo aliquo modo minus malum contineatur in majori, ut si suadeatur percussio loco occisionis. Verum sententia probabilior cum Cajetano, Molina, Navarro, Salmanticensibus, Sanchez, Soto, Sylvio aliisque pluribus docet, licitum esse generatim minus malum suadere casu, quo proximus noster jam certo sit de- terminatus ad majus malum perpetrandum; tunc enim qui suadet vel permittit, non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem mali minoris: sic, v. g., homini jam determinato ad occidendum potero suadere, ut potius furetur. Id confir- matur ex Augustino et Angelico. Primus ait: *Si facturus est quod non licet, jam faciat adulterium et non faciat homici- dium*². Secundus habet: *Licet ei, qui incidit in latrones, ma-*

¹ 2, q. 43, a. 8. — Observant tamen graves auctores, S. Antoninus, Paludanus, Cajetanus et alii quoad bona Ecclesiæ, quod si ex eorum defen- sione ingravesceret scandalum in populo, nec, reddita ratione, sedari posset, Prælati melius faceret, si consensum Ecclesiæ procuraret, ut debitum con- donetur, quam si exigat. *Billuart*.

² *Relatus*, c. *Si quod*, xxxiii, q. 2. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 57; l. III, n. 565; l. V, n. 77.

nifestare bona, quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur¹. Ita S. Monica filium suum Augustinum, dum illum dolens ad omnem libidinem præcipitem videbat, enixe hortabatur, ut si semet continere per omnia nollet, saltem a violatione tori alieni abstineret, illum utique non inducendo ad scortationem, sed quia hanc impedire non potuit; saltem dehortando ab adulterio².

Diximus *generatim*; non enim liceret suadere volenti facere malum Titio, ut faciat Sempronio, licet minus; tunc enim suadens esset determinata, directa, sola et tota causa damni illius tertii. Excipe nisi hic aliter ex charitate teneatur hoc minus malum pati in se ad damnum alterius gravissimum impediendum.

382. *An (quæres) liceat occasionem peccandi proximo permittere, seu non auferre?* Sententia affirmans cum Antoine, Continuatore Tournely et aliis cum D. Thoma³ videtur satis communis, si adsit causa; permissio enim per se non est inductio: sic potest herus non auferre occasionem furandi filiis aut famulis, cum eos ad furtum novit propensos, ut deprehensi puniantur et resipiscant; tunc rationabiliter permittitur furtum unum, ut evitentur plura. Ita licite custodes agrorum, vinearum, sylvarum se abscondunt, ut damnificantes capiant, et puniendo avertant ab aliis damnis. Ita vir uxorem suspectam habens potest ei insidiari, et deprehendere in crimine, ut provideat.

Sed (dices) ane fas etiam erit hanc occasionem ultro filiis ac servis ponere et objicere, v. g., collocare monetam supra tabulam vel supra pavementum, ad probandam eorum fidelitatem? — Id negant Bonacina, Sa, Sanchez, etc.: quia non esset peccati periculum permittere, sed potius illud directe creare. Attamen satis adhuc probabilis videtur sententia Collet, Elbel, Layman, Navarri, etc., qui affirmant, quando causa existat, dicentes tunc non esse veram inductionem alterius ad peccandum, quod est intrinsece malum; sed meram peccati permissionem factam ex causa, scilicet ut quis se servet indemnem a periculo damni obventuri: supponitur enim, quod non adsint alia media. Quod quidem non est per se malum; alioquin nunquam liceret juramentum petere ab infideli, vel mutuam ab usurario, quod tamen est contra commune⁴.

¹ 2, 2, q. 78, a. 4. — ² I Confess. n. — V. Stapf, § 379.

³ Suppl. III, p. q. 62, a. 3. — V. Liguori, *Op. Mor.*, I, II, n. 58.

⁴ Id confirmari potest exemplo Judith, quæ cum videret libidinem in Ho-

383. Q. 4. *Quid cooperatio, quotuplex et an licita?*

R. Cooperatio in genere est concursus cum alio principaliter agente: prout autem charitati adversatur, definitur: *Participatio quædam ad actionem pravam alterius*. Dividitur in formalem et materialem.

Formalis cooperatio evenit, cum directe cooperatur in actu criminoso, ut est in eo, qui alterum adjuvat ad furtum, ad homicidium patrandum. Vel cum influit in pravam voluntatem proximi volentis peccare, ut esset servare terga latroni aut sicario, ut securius furetur aut occidat; scribere litteras amatorias vice concubinarij amasiæ. Hæc cooperatio est intrinsece mala quia ipsa datur ansa proximo ad peccatum exequendum, aut saltem istius prava voluntas fovetur: ideo nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari potest a mortali, in re gravi.

Cooperatio vero materialis evenit, cum actio est indifferens, et proximus potest etiam ea uti sine peccato, sed sua malitia abutitur ad peccandum, ut esset dare claves iis, qui eis utuntur ad furandum. Hæc cooperatio potest esse licita: 1. si actio sit per se bona, vel saltem indifferens; 2. si non tenearis ex officio peccatum impedire; 3. si simul adsit causa justa et proportionata; nam tunc proximi peccatum non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia illius, qui abutitur tuo opere ad peccandum. Itaque tunc non est actio tua, quæ conjungitur prave voluntati proximi; verum ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni: unde fit, quod actio tua non est causa illius peccati, sed est tantum occasio, quam tu non teneris auferre, si habes justam causam eam ponendi. Sic licitum est cauponi dare vinum ebriaturo, item ministrare carnes die vetito si timeat rixas aut blasphemias, vel grave sui damnum ex deviatione emptorum.

Diximus *si simul adsit causa justa et proportionata*, quia quanta proximior est tua actio proximi peccato, eo major debet esse causa quæ te excuset. Ad quod judicandum ante omnia pro regula sit observare sensus Doctorum; quia cum

lopherne futuram esse impeditionem malorum complurium pro toto populo Israelitico, ultro objecit ei occasionem, nempe ornatum suum; et tamen in hoc communiter censent ipsam non peccasse.

totum hoc ferme pendeat a prudentum æstimatione, sententia illa erit probabilior, quæ communior. Est autem prudentum æstimatio, eo graviorem requiri causam ad cooperandum, vel quo gravius est peccatum, cujus occasio datur; vel quo probabilius est, te non cooperante, alterum haud peccaturum; vel quo propius cooperatio peccatum attingit; vel quo minus habes juris ad tale opus; vel maxime quo magis peccatum cum justitia pugnat. Ex his generalibus principiis satis colligi potest quid sentiendum sit de cooperantibus particularibus, præcipue de famulis, operariis ac mercatoribus.

384. Ad majorem perspicuitatem quæstiones nonnullæ instituantur.

1. *Quoad famulos.* Licet probabilius famulo, sed metu mortis (alii addunt etiam metu alterius gravissimi damni, nempe infamiæ; non tamen sola ratione famulatus, cum sit propior cooperatio) dominum comitari ad lupanar, scalam deferre, vi aperire januam, humeros hero subjicere, ut ascendat ad fornicandum, etc.; quia non ponit actionem intrinsece malam: sed tenetur postea domini sui domum deserere, si aliud simile timeat. Nullimode autem licet (in nostra sententia) famulo domini dona meretrici deferre; cum hæc de se turpem amorem foveant. Attamen sunt qui censent hoc licere ex gravissima causa, cum non credant id esse intrinsece malum. — Quod de famulis, idem plerumque valet de aliis inferioribus, ut uxore, filiis, etc.

2. *Quoad operarios.* Licet fabriferrariis indiscriminatim vendere arma, etsi cognoscant aliquos (in genere) ex tot exemploribus iis abusus esse; quia secus commercium prorsus rueret; item operariis falsa idola conficere, si hæc adhibeantur ad ornamentum platearum, ædificiorum, etc.: nullimode vero, si ad falsum cultum, atque ideo pagano sint tradenda; tunc enim censerentur addicti servitio idolorum. Non licet pulsare organa, vel canere in ecclesia infidelium, si id sit in honorem idoli; quia sic idolo præstaretur obsequium. Idem est si id fieret in synagogis hebræorum, functionum tempore; esset enim vere et formaliter concurrere, et participare in falso cultu, illum quasi alternatim usurpando una simul cum judæis: talis enim pulsatio est pars psalmodiæ quæ ex sono

et cantu conflatur, ut dicunt cum Gotti et Fedeli. Item nefas est compulsare campanam ad concionem hæreticorum, quum sit invitationis instar. — Licet autem theatra ædificare, ornare, etc., si ornamenta in se honesta sint; quia cooperatio videtur adeo remota, ut non sit peccaminosa. Quod valet etiam de sartoribus qui vestes conficiunt, lacertis apertis, et nudato pectore, etc. Item licet hæreticorum templa ædificare, si hoc non postuletur in odium veræ religionis, et aliunde timeatur malum gravissimum; verum hac in re ratio habenda est locorum ac circumstantiarum. Non tamen ullo modo licet hæreticorum pravis libris edendis immediate cooperari, v. g., typos ordinare, chartam typis apponere, impressionem dirigere, illos libros vendere, etc.; quia isti nati sunt multos subvertere.

3. *Quoad mercatores.* Licet vendere aleas, gladios, fucos, etc., etsi iis plurimi sint abusuri; quia hæc de se non ordinantur ad peccatum, nec malum præsumendum est. Si tamen de abusu constat, causa gravis, seu periculum notabilis damni requiritur ad res illas vendendas: ex qua ratione licet, v. g., judæo vendere ornatum, vel agnum, qui eo abusus est ad suum pascha. Non licet tamen vendere venenum, nisi moraliter constet emptorem illo bene usurum, v. g., ad confectionem colorum, occisionem murum, etc.; quia maxima sequeretur humani generis pernicietas, si hoc promiscue liceret.

385. *Quid (quæres) de iis, qui usurariis, aut meretricibus domus locant; vel vehunt meretricem ad amasium?*

R. Ad 1: in civitatibus, in quibus vitandi majoris mali causa permissum est, ut habitent pacifice et usurarii, et meretrices etiam, utique licet domum locare usurario, imo et meretricibus, maxime si alii conductores desint: nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis; vel ob situm ansam majorem darent peccatis.

Ad 2: non licet aurigis aut nautis vehere meretricem ad amasium pro sola mercede lucranda: ita recte Sanchez, Roncaglia contra Sporer et alios. Tantum excusarentur, si ipsi hoc agerent ad grave damnum vitandum: imo Angles putat id nunquam licere, utpote hoc intrinsece malum¹ (II).

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, nn. 59, etc.; it. *Homo Apost.*, tract. IV,

SCHOLIUM. — *De notis seu censuris theologicis.*

386. Virtutes Theologicæ (maxime fides) multis modis lædi possunt; porro sententia, qua notatur læsio, *censura theologica* appellari consuevit. Quæ duplex distinguitur, doctrinalis et judicialis. *Censura doctrinalis* est quæ a viris doctis quidem, sed nullam habentibus auctoritatem divinitus sibi concessam judicandi, fertur: tales sunt censuræ a nonnullis facultatibus latæ, quæ licet non de fide, sunt tamen maximi ponderis. *Censura judicialis* ab iis fertur, qui divinam habent auctoritatem de fide judicandi: nempe tum a Pontifice totam Ecclesiam docente, vel a Concilio generali; tum ab Episcopis sive in Diœcesi, sive in particularibus Conciliis. Sed non potest ferri a laicis, nec a simplicibus Sacerdotibus, vel Parochis. Judicium, quo censura alicui doctrinæ inuritur, est dogmatica sententia, non lex disciplina; nam iste actus verum est iudicium, quo de veritate aut falsitate, bonitate aut perversitate illius pronuntiatur. Et innumeræ confici possunt propositiones plus vel minus sanæ doctrinæ appositæ; ideo innumeræ esse possunt censuræ in eas latæ (JJ).

Hæretica propositio illa est, quæ dogmati revelato, et ab Ecclesia proposito directe opponitur, ut ista: *Verbum non est caro factum.*

Erronea propositio est quæ certo ac directe conclusioni Theologicæ adversatur: ut puta *Christus non est risibilis*, quæ a diametro adversatur huic theologicæ conclusioni: *Christus est risibilis.*

Hæresi proxima est quæ omnes conditiones habet, ut ab Ecclesia hæretica declaretur, cum certo veritati catholicæ opponatur.

Suspecta de hæresi est quæ ex terminorum ambiguitate, vel ex circumstantiis temporis sive personæ loquentis adhibetur ad hæresim occulte disseminandam: «Ainsi ceux qui, au temps des ariens en faisant profession de la divinité du Fils de Dieu, refusaient de l'appeler consubstantiel au Père, étaient suspects d'arianisme.» Gousset¹.

Hæresim, vel *errorem sapiens* est quæ de hæresi vel de errore suspecta est, ac non nisi futuri evasione vindicari potest.

Impia est quæ pietati et Religioni christianæ adversatur: uti est

n. 31. — Bouvier, *De restitut.*, ubi de participante; et de actibus humanis, c. 1. — Gury, *De virtutibus*, ubi de cooperatione. — Pavone, *La luce fra le tenebre*, dissert. xi. — Ferraris, v^o *Famuli*. — Sporer, *Croix*, Kernick, etc.

¹ V. Gousset, *Théologie dogmatique ou Exposition des preuves et des dogmes de la religion catholique*.

illa quæ Deo, et Sanctis cultum impetit, vel debitum parentibus ac superioribus honorem et obedientiam negat.

Periculosa est quæ licet speculative sit vera, ob varias circumstantias dat locum timendi, ne in praxi hæresim, errorem aut peccatum foveat: vel si frequenter infaustos hujusmodi exitus habeat.

Seductiva est quæ fideles incautos sub specie pietatis a sana doctrina de facili retrahere conatur.

Seditiosa est illa quæ inducit divisionem in populo, seu concitat tumultum contra superiores; et retrahit ab obedientia: dicitur etiam *rebellionifera*.

Insana, fabulosa, mendosa est illa, quæ nec ratione nec auctoritate constat; neque aliqua verisimilitudine nititur.

Judaica, quæ de Christo sentit cum judæis, asserens nempe Messiam nondum advenisse.

Pagana illa quæ cum paganis plures deos admittit.

Athea quæ cum atheis Deum esse negat.

Blasphema illa est, quæ continet injuriam in Deum, vel Virginem, vel Sanctos.

Apocrypha, cujus auctor verus incognitus aut incertus est; vel de qua non constat quod sit canonica vel divina.

Injuriosa, quæ alicui, vel integro statui aut Ecclesiæ injuriam irrogat.

Piarum aurium offensiva est quæ, etsi a doctis in bono sensu accipitur, ab aliis ob ignorantiam, vel timoratam conscientiam, in sensu parum Religioni congruente intelligitur, et tristantur de illa: «De cette espèce seraient les propositions suivantes: saint Pierre, qui avez renié Jésus-Christ, priez pour nous; saint Paul, qui avez persécuté l'Église, priez pour nous; saint Augustin, qui avez vécu plusieurs années dans l'inconduite, priez pour nous.» Gousset.

Damnosa vel perniciosa est quæ in fidelibus minuit sensum fidei, peccati horrorem, erga leges Ecclesiæ observantiam: «On doit regarder comme dangereuse la proposition par laquelle on soutient que l'Église a tort de ne pas permettre à chaque fidèle, sans distinction, de lire la sainte Écriture en langue vulgaire, ou de défendre l'usage des aliments gras en certains jours: toute propositions dangereuse est nécessairement scandaleuse,» quia inducit ad peccandum. Gousset.

Scandalosa, si præbeat occasionem ruinæ spiritualis.

Male sonans est quæ, licet verum sensum pati possit, ex propria tamen verborum significatione pravum videtur habere.

Captiosa est quæ sub specie veritatis in errorem potest inducere: «Les ouvrages des Jansénistes, soit sur le dogme, soit sur la morale, sont pleins de phrases équivoques et de propositions captieuses. Par

là, la lecture en est dangereuse, même pour les ecclésiastiques qui n'ont pas une connaissance précise des décrets du Saint-Siège sur les matières de la grâce et des écrits de saint Augustin, dont les partisans de Jansénius et de Quesnel ont fait un si grand abus. » *Goussel.*

Temeraria seu *audax* est quæ omni destituitur fundamento: talis est quæ pugnat communi Ecclesiæ praxi, aut communi Patrum et Theologorum sententiæ.

Schismatica est quæ paci et unitati Ecclesiæ adversatur, fideles retrahendo ab obedientia et reverentia superioribus ecclesiasticis debita.

Antiquata est quæ antiquitus admittebatur uti probabilis, quia nondum erat cognitum principium certum; sed nunc (etsi non expresse damnata) est impossibilis cum novo Decreto Ecclesiæ¹.

ADNOTATIONES

AD TRACTATUM OCTAVUM

(A) Page 234.

387. Objiunt protestantes, *nos committere circulum vitiosum; nam credimus sacram Scripturam propter auctoritatem Ecclesiæ et credimus auctoritatem Ecclesiæ propter Scripturam.* — R. Nos credimus primario auctoritatem Ecclesiæ non propter Scripturas, sed propter notas ipsius Ecclesiæ ac motiva credibilitatis: et sane nascente Ecclesia, nondum erant scripturæ, et tamen jam certa erat veracitas Ecclesiæ. Quod autem secundario ejus veracitas firmetur etiam per Scripturam, non est circulus vitiosus; nam id est sub diversa ratione; et jam firmata Ecclesiæ infallibilitate. Nempe de veracitate et infallibilitate Ecclesiæ nobis jam constat aliunde: nam primo ex motivis credibilitatis probamus, Ecclesiam Romano-Catholicam esse veram Christi Ecclesiam, ac proinde omnia etiam dogmata illius esse vera; secundo ex hoc principio ulterius inferimus probamusque sacram Scri-

¹ V. Tournely, *Append. ad loca theol.* — Canapa, *De dogmate, doctrinis theologis erroneis harumque censuris.* — Alasia, vol. VIII, *Appendix de damnatis ab Ecclesia propositionibus.* — Ferraris, v^o Propositiones. — *Analecta, Analecta juris pontificii*, an. 1853.

pturam esse Verbum Dei, quia nempe Ecclesia vera infallibiliter hæc docet; tertio ex Scriptura divina sic certo jam cognita, ipsa Ecclesia infallibilis, quæ jam prius aliunde erat a nobis probata, ulterius et quasi secundo probatur et confirmatur sine ullo vitioso circulo.

Exemplum habemus in humanis: sit nuntius, qui deferat litteras Regis: quando non est certa nuntii veracitas, inquiruntur indicia credibilitatis, et ubi de illa constat, acceptantur litteræ Regis propter veracitatem nuntii: verum contentis in litteris Regis creditur non propter veracitatem nuntii, sed Regis; et si in iis Regis litteris asseratur veritas nuntii, ea firmatur et magis creditur propter veracitatem Regis. Neque ideo est circulus vitiosus; nam eadem creduntur, sed sub ratione diversa. Ad rem Moehler, *Dell'unità della Chiesa*, c. 11: « L'Église catholique ne se meut pas dans un cercle vicieux en ne croyant aux Évangiles que parce qu'elle leur donne le témoignage de la crédibilité. Elle croit à elle-même, et elle sait pourquoi: devrait-elle croire aux hérétiques plus qu'à elle-même? De même que l'Église pour laquelle l'Évangile écrit nous a été transmis se regarde elle-même ainsi que sa tradition comme divine; de même aussi elle regarde l'Évangile comme divin. L'Église, l'Évangile et la tradition sont et resteront toujours d'accord entre eux. » — V. Billuart, *Cursus Theol. de regulis fidei.* — Veith, *Scriptura sacra contra incredulos propugnata*, p. 7., sect. 1, nn. 8 et 9. — Sardagna, *Theol. dogmatico-polemica*, tract. III. — Mayer, *Tractatus prævi de vera relig.*, p. 2. — Carbonius, *Theol. revelata.* — Scheffmacher, *Lettere*, lettera 2. — Gerdil, *Saggio d'istruzione theologica*; cap. la Chiesa. — Cercià, *De Ecclesia*, ecc., lect. IV.

Hinc illud celebre Augustini: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas*, sic evidentissime exponit doctus P. Mozzoni, *Tavole cronologiche critiche della storia della Chiesa universale*, n. 17: « Nous disons ici, selon le sentiment commun des savants, que dans la huitième ou la dixième année de l'Ascension de Notre-Seigneur, S. Matthieu se mit à écrire son Évangile après en avoir été prié, comme le raconte Eusèbe (H. Év., l. III, chap. XXIV, p. 105, A-B), par les Juifs récemment convertis. Le savant P. Patrizi prouve en effet qu'il n'a pas été publié avant l'an 57 (*De Evangeliiis*, l. I, chap. 1), car il y a des savants qui n'hésitent pas à en différer l'époque aux années suivantes, en s'appuyant de l'autorité de S. Irénée, qui dit que l'Évangile de S. Matthieu fut écrit lorsque Pierre et Paul évangélisèrent Rome et y fondèrent cette Église (*Hæres.*, l. III, chap. 1, t. 1, p. 174), ce qui certainement eut lieu longtemps après. Mais, quoi qu'il en soit, nous invitons les théologiens à faire ici une importante réflexion historique et dogmatique en même temps (*Vide Per-*